

Анотація. В статті здійснено аналіз опыта виховання національного самоутвердження ученической молодіж в ведущих странах мира. Акцентирувано внимание на необходимости изучения и внедрения в отечественную воспитательную практику положительного опыта формирования гражданина-патриота национального государства, которое гармонично сочетает гражданское и военно-политическое воспитание ученической молодежи.

Ключевые слова: национальное самоутверждение, ученическая молодежь, гражданин-патриот, национальные ценности, демократические ценности, гражданское воспитание, военно-политическое воспитание.

Summary. The analysis of the experience of forming national self-assertion in school youth in the leading countries of the world is formed in the article. Attention is paid to the necessity of studying and implementation in national educational practice a positive foreign experience of forming citizen-patriot of a nation state, which harmonically combines civic and military-political education of school youth.

Key words: national self-assertion, school youth, citizen-patriot, national values, democratic values, civic education, military-political education.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2015

Т. А. Сорочинська

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ РІВНЕНЩИНИ (1939–1964 рр.)

Анотація. У статті аналізується організація інноваційної педагогічної діяльності в навчальних педагогічних закладах у період становлення та реформування професійної освіти на Рівненщині впродовж означених років; визначено пріоритетні завдання освітньої галузі; розглянуто змістову складову підготовки майбутніх учителів початкових класів до інноваційної педагогічної діяльності; визначено педагогічні умови підготовки вчителів до інноваційної діяльності та окреслено можливості творчого використання набутого досвіду в сучасній теорії і практиці професійної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, Рівненщина, інноваційна діяльність, педагогічні заклади, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Нині пріоритетним завданням педагогічної освіти є підвищення якості професійної підготовки вчителя, тобто формування конкурентоспроможного фахівця, який здатний змінювати на краще суспільне життя і себе, аналізувати й оцінювати наслідки цих змін, доводити цінність власних думок та інновацій іншим людям. Тому останнім часом актуалізувалося питання підготовки майбутнього педагога початкових класів до інноваційної діяльності, зокрема розвитку творчого

потенціалу особистості вчителя, оволодінні ним педагогічною культурою, педагогічною діагностикою, професійною рефлексією.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Серед наукових доробків вітчизняних дослідників варто відзначити наукові праці, які містять різноманітні аспекти проблем інноваційної діяльності та застосування інноваційних технологій в освіті, готовності педагога до практичного їх застосування. Це дослідження І. Беха, І. Дичківської, І. Зязюна, В. Краєвського, І. Лернера, О. Пехоти, О. Савченко, С. Сисоевої та ін. [1]. Однак і досі актуальними лишаються проблеми підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності та підготовки до її здійснення. Адже вчитель є провідною фігурою успішної педагогічної взаємодії з вихованцями, і саме від нього залежить оперативність врахування їх особистісних якостей, які постійно змінюються під впливом зовнішніх обставин та індивідуального зростання. Майбутній учитель як головний суб'єкт інноваційної діяльності повинен не лише орієнтуватися в освітніх інноваціях та застосовувати їх у своїй педагогічній діяльності, а й володіти різними технологіями викладання свого предмету.

Сучасні реформи в сфері професійної освіти потребують від науковців та практиків вивчення досягнень та врахування вітчизняного історико-педагогічного досвіду. Розкриття проблем та основних підходів щодо підготовки майбутнього вчителя початкових класів до інноваційної діяльності в педагогічних закладах Рівненщини впродовж 1939–1964 рр. дасть можливість для вирішення багатьох сучасних проблем навчання та виховання.

Метою статті є вивчення, теоретичний аналіз і творче використання досвіду інноваційної педагогічної діяльності, набутого за період становлення та розвитку системи професійної освіти на Рівненщині.

Виклад основного матеріалу. Докорінна перебудова освітньої галузі на Рівненщині в 1939 р. була пов'язана зі зміною політичного статусу Західної України та інтеграцією західного регіону в єдину радянську освітню систему. Слід сказати, що така система освіти виступала як знаряддя перетворення суспільства і машина політичної соціалізації. Вона розглядалася структурами державної влади як самостійний напрям у низці інших галузей народного господарства і побудована була по відомчому принципу з жорстким визначенням цілей, змістом освіти, номенклатурою освітніх закладів і навчальних дисциплін. Причому навчальні заклади підпорядковувалися і контролювалися адміністративними або спеціальними органами. Керуюча влада ініціювала різні за масштабом, змістом і характером освітні реформи, контролювала їхній перебіг, визначала стратегічні напрями, мету і принципи розвитку професійної освіти через відповідне законодавство, а отже, була стратегічним чинником змін в освіті.

Для вирішення гострої проблеми (нестачі, підготовки та перепідготовки вчительських кадрів початкових класів) керівництвом області з 1940 р. було відкрито Рівненський державний учительський інститут, педагогічні школи (в м. Острозі, м. Дубровиці та с. Дермані) та інститут підвищення кваліфікації учителів. З 1945 р. в області почали функціонувати педагогічні училища у м. Острозі, м. Костополі і м. Дубно [3, с. 9].

Підвищення якості освіти та рівний доступ до неї було одним із головних завдань державної політики нової влади в сфері освіти. Постійне духовне зростання, розвиток фізичних та творчих здібностей, систематичне підвищення професійної майстерності вчителя – запорука навчально-виховних закладів Рівненщини. І однією з педагогічних умов підвищення ефективності процесу навчання та виховання у них – підготовка педагога до здійснення інноваційної діяльності. Майбутній учитель радянської школи повинен був володіти знаннями і вміннями інноваційної діяльності не лише в галузі педагогічної діяльності, а й у галузі народного господарства та технологій виробництва.

Зауважимо, що під поняттям «інновація» розуміють нововведення, новизну, зміну, введення чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в цілі, зміст, форми і методи навчання та виховання; в організації спільної діяльності вчителя і учня [1, с. 21]. Для більш детального аналізу цих аспектів навчально-виховного процесу нами виділено основні напрями реформування педагогічної освіти та шляхи реалізації мети і завдань визначених реформ у професійній підготовці вчителя початкових класів упродовж окреслених років: 1939–1940 – вилучення зі змісту навчального процесу релігійної складової (насадження антирелігійного виховання); 1946 – ідейно-політична спрямованість педагогічної діяльності; поєднання урочної та позаурочної форм роботи; 1949–1950 – перебудова змісту освіти з метою зменшення обсягу навчального матеріалу та її наближення до виробництва; введення факультативних годин (сільськогосподарська праця, спортивне вдосконалення, творча і гурткова робота); 1952–1953 – політехнізація освіти (поєднання вивчення основ наук, політехнічного навчання і трудового виховання; практична робота в майстернях); вивчення іноземної мови; 1955–1957 – впровадження експерименту з виробничого навчання (проходження студентами суспільно-виробничої практики); введення методики викладання праці в початкових класах; урізноманітнення підходів до класифікації методів навчання і виховання; формування загальноосвітніх, політехнічних знань, спеціальних умінь і навичок, творчих здібностей студентів (методика викладання музики, співів, малювання); втілення передового педагогічного досвіду; вивчення іноземних мов (французької і німецької); 1958–1964 – зближення педагогічного процесу із суспільно корисною працею (проведення навчально-виробничих екскурсій, робота на навчально-дослідних ділянках тощо); підвищення вимог щодо методичної підготовки вчителів початкової школи – індивідуальність і науковість у викладанні [3, с. 10].

Педагогічний процес в освітніх закладах Рівненщини здійснювався згідно з традиційною класно-урочною технологією з введенням у його структуру різних видів групової та індивідуальної роботи студентів при збереженні керівної ролі викладача. Колективна форма організації навчально-виховного процесу педзакладів передбачала поєднання напрямів навчання та виховання в єдине ціле, що зумовлювалось урочними та позаурочними формами організації виховної роботи зі студентами. Такі організаційні заходи, без сумніву, впорядковували навчальний процес та підвищували відповідальність студентів за результати своєї роботи. Та

систематичні зміни, нововведення, перевлаштування навчально-виховного процесу у педагогічних закладах Рівненщини впродовж 1939–1964 років вимагали від майбутнього вчителя активізації не лише його професійних і творчих якостей, а й поєднання загальноосвітніх і політехнічних знань, і щонайголовніше – вміння застосовувати ці знання на практиці.

Повсюкчас основу інноваційних процесів в освіті склали дві важливі проблеми педагогіки – проблема вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику. Результатом інноваційних процесів слугувало використання теоретичних і практичних нововведень, а також таких, що утворювалися на межі теорії і практики. Учитель мав змогу виступати автором, дослідником, користувачем і пропагандистом нових педагогічних технологій, теорій, концепцій [1]. Не виключенням це було і в радянські роки. Хоча слід зазначити, що надмірна політизація освіти, яка виявилася в ідейно-політичній заангажованості навчально-виховного процесу в усіх (без винятку) освітніх закладах УРСР, суттєво заважала реалізації професійних та творчих здібностей як викладача, так і студента.

У контексті цього ми схиляємося до точки зору О. А. Дубасенюк, що розвиток інновацій у 1940-і рр. визначався ідеологічними принципами і партійними постановами, що призводило до уніфікації освіти та стримувало інноваційний рух. На тлі ідеології соціалізму формувалася педагогічна система, основними ідеями якої було формування радянської людини в умовах соціалістичного середовища; колективістське виховання; свідомо дисципліна; поєднання поваги і відповідальності та ін. Із початком «хрущовської відлиги» в радянському суспільстві (1950–1980 рр.) розпочалася нова епоха інновацій в освіті, її домінантою стали гуманістичні ідеї В. О. Сухомлинського про необхідність піднесення людини як найвищої соціальної цінності, формування національної і людської гідності у школярів, розвиток творчих здібностей особистості на основі партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії та етичних цінностей [2]. Відтак, на формування професійно-виховної спрямованості майбутнього педагога впливали такі фактори, як єдність цілей і напрямів виховного впливу; врахування у вихованні економічних, організаційних, ідеологічних і соціальних факторів суспільного життя; поліпшення планування і координації роботи всіх ланок, що займалися вихованням; охоплення виховним впливом усього населення; включення виховного впливу в соціальну практику; постійна перевірка виховних зусиль та їхньої ефективності.

У цілому процес підготовки майбутнього вчителя початкових класів у педагогічних закладах Рівненщини умовно можна поділити на такі основні компоненти: загальна підготовка (методологічно-розвиваюча); спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична); особистісна підготовка (самовиховання особистості педагога). Теоретичну основу підготовки майбутнього вчителя до інноваційної діяльності складали такі напрями інноваційної діяльності викладача: створення індивідуальних програм (внесення змін у зміст окремого предмета), запровадження у навчально-виховний процес передового педагогічного досвіду,

різноманітних типів, форм, методів навчання, ефективне поєднання традиційних та інноваційних підходів до його організації і т. д.

Поєднання і реалізація теоретичних знань, які отримували студенти на заняттях, з їхньою практичною діяльністю як педагогів відбувалося при проходженні педагогічної практики. Процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя під час педпрактики являв собою взаємопов'язані елементи навчально-виховного процесу, які забезпечували формування у студентів професійної спрямованості та інтересу до професійної діяльності; професійно значущі особистісні якості, знання, уміння та навички, необхідні для успішного здійснення освітнього процесу в школі. Організаційна система проходження педагогічної практики у закладах освіти Рівненщини мала такі види: одноденна (на 1 курсі), тижнева (спостережницька за роботою учителя-класовода на 2 курсі), двотижнева (безперервна) навчально-виховна практика в школі на 3 курсі та тритижнева (активна виробнича практика на 4 курсі) [3, с. 11].

Спільним для уроків у початкових класах того часу був монологічний виклад і діалог, а різнилися вони, головним чином, структурою змісту, тобто формою їхнього прояву. Словесні методи навчання (розповідь, пояснення, бесіда, робота з підручником, книжкою тощо) перебували у нерозривному зв'язку з наочними та практичними методами, що було обов'язковим при проведенні уроків у початкових класах, враховуючи вікові особливості дітей. Наочні методи (ілюстрації й демонстрації, спостереження тощо) застосовувалися з метою досягнення ясності і доказовості тих словесних пояснень, що їх давав учитель. А практичні методи (метод вправ, практично-трудова метод) пов'язувалися з усіма навчальними предметами, методами і формами організації навчання у радянській школі.

Тому найбільш ефективними формами і методами формування професійної компетентності майбутнього вчителя у процесі педагогічної практики були ті, що забезпечували активну діяльність студента, а саме: інструктажі, індивідуальні бесіди, консультативна допомога викладача педагогіки; колективне обговорення проблем; творчі вправи, завдання; прогнозування; планування змісту взаємодії учасників педагогічного процесу; розробка конспектів уроків, виховних заходів; моделювання педагогічних ситуацій; комплексне планування освітньо-виховних завдань; оптимальний відбір форм, методів і засобів організації педагогічного процесу; відбір способів досягнення цілей, завдань; вивчення особистості і колективу для визначення рівня їх підготовленості до активного оволодіння новими знаннями і проєктування на цій основі розвитку колективу й окремих учнів; створення необхідних (морально-психологічних, організаційних, гігієнічних) умов; активізація особистості школяра; формування уміння облікувати й оцінювати результати педагогічної діяльності.

Варто зазначити, що особливістю проведення педагогічної практики було те, що кількість проведення студентами відкритих уроків у початкових класах та вимоги до них упродовж років зростали. У зв'язку з реформуванням педагогічної освіти в 1950-х рр. (політехнізації навчання), професійна підготовка вчителя передбачала дещо інший зміст та форму організації інноваційної діяльності при проходженні студентами практики, ніж у попередні роки. Від студентів-практикантів викладачі вимагали

демонстрації своєї педагогічної майстерності, здібностей, педагогічного такту, індивідуального підходу, вміння організувати та спрямовувати урок, поєднуючи освітні й виховні цілі, пов'язуючи виховні моменти з сучасністю та практичною роботою.

Для висвітлення особливостей проведення педагогічної практики на початку 1960-х рр. варто зазначити, що не лише активізувалася робота педагогів і студентів щодо урізноманітнення методів навчання та виховання, втілення передового педагогічного досвіду, а й значно підвищилися вимоги до методики викладання окремих уроків у початкових класах. Так, викладач педагогіки та психології Дубенського педагогічного училища В. Тичиніна зазначає, що студент мусив, окрім дотримання усіх вимог щодо проведення уроку, привносити в навчальний процес щось нове, діяти творчо, уникати шаблону, експериментувати, шукати кращі методи впливу на дітей [4, с. 157]. Отже, серед педагогічних інновацій значне місце у ці роки приділялося активним формам навчання і виховання. Тому викладачі спрямовували свою діяльність на розробку і застосування таких форм, методів і засобів навчання, які сприяли підвищенню пізнавального інтересу студентів, активності, творчості в одержанні знань і навичок та подальшого їх використання на практиці.

Узагальнюючи результати нашої проблематики, можемо визначити педагогічні умови розвитку професійних знань, умінь і навичок майбутнього вчителя початкових класів у навчальних педагогічних закладах Рівненської області в 1939–1964 рр.: організаційні (масштабні заходи органів влади щодо підготовки та перепідготовки вчительських кадрів початкових класів; організація заходів із метою формування потреби й інтересу до педагогічної діяльності; колективна форма роботи; заохочення, створення конкурентних умов навчання і праці; підвищення кваліфікації учителів); методичні (врахування індивідуальних особливостей студентів під час визначення завдань навчально-виховного процесу; розробка необхідного методичного матеріалу; надання допомоги задля усунення недоліків у роботі майбутніх освітян; врахування інтелектуального та творчого розвитку студентів; використання досвіду вчителів-практиків; закріплення набутих знань, умінь і навичок при проходженні педагогічної практики); психолого-педагогічні (стимулювання інтелектуальної та творчої активності студентів; структурування навчального матеріалу з позицій організації пошукової діяльності; впровадження активних методів навчання; створення проблемних ситуацій і т. д.) [4, с. 14].

Із метою використання досвіду організації інноваційної діяльності у педагогічних закладах Рівненщини впродовж досліджуваних років у сучасній теорії і практиці професійної освіти рекомендовано впровадження у навчально-виховний процес закладів освіти України наступних нововведень: організаційних (розроблення відповідної нормативно-правової бази задля ефективного управління закладом та інноваційною педагогічною діяльністю; створення сприятливих умов щодо формування конкурентоспроможного фахівця; профорієнтаційна робота в школі з метою популяризації професії учителя та обміну досвідом тощо); змістових (добір і структурування змісту задля формування ключових

компетентностей; початкової управлінської підготовки студентів; введення нових дисциплін і курсів; обов'язкове вивчення іноземних мов; інтегрування навчального матеріалу з різних галузей знань; розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення; технологічних (використання інтерактивних методик; оснащення аудиторій обчислювальною технікою; локальними і глобальними комп'ютерними мережами; відповідним програмно-методичним та навчально-методичним забезпеченням; новими інформаційними технологіями навчання).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Розкриття проблем та основних підходів щодо організації інноваційної діяльності майбутнього вчителя початкових класів у педагогічних закладах Рівненщини впродовж окреслених років дає можливість для врахування позитивних та негативних тенденцій вітчизняного історико-педагогічного досвіду у сучасній теорії і практиці професійної освіти. Адаптація питань підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної педагогічної діяльності є актуальним та значущим на сьогодні. І для того, щоб організувати процес професійного становлення педагога, який займається інноваційною діяльністю, необхідно розробити відповідну модель та внести відповідні корективи у плани підготовки вчителів, відповідно до інноваційних систем як у галузі технологічної, так і професійної освіти.

Список використаних джерел:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник / І. М. Дичківська. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2012. – 352 с.
2. Дубасенюк О. А. Упровадження освітніх інновацій в системі вищої освіти / О. А. Дубасенюк // Інновації у вищій освіті : проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 62–91.
3. Сорочинська Т. А. Реформування професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у педагогічних закладах Рівненщини (1939–1964 рр.) : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Сорочинська Т. А. – Рівне, 2015. – 20 с.
4. Сорочинська Т. А. (in Ukrainian) : Дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. А. Сорочинська ; Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне, 2015. – 258 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Dychkiv's'ka I. M. Innovaciijni pedahohichni tekhnologhiji : [Innovative pedagogis technologies] pidruchnyk / I. M. Dychkiv's'ka. – 2-he vyd., dopovn. Akademvydav, 2012. – 352 s. (in Ukrainian)
2. Dubasenjuk O. A. Uprovadzhennja osvitynih innovacij v systemi vyshhoji osvity [Inculcation educational innovations in the system of higher education] / O. A. Dubasenjuk // Innovathiji u vyshhij osviti : problemy, dosvid, perspektivy : monohrafija / za red. P. Ju. Saukha – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2011. – S. 62–91. (in Ukrainian)
3. Sorochyn's'ka T. A. Reformuvannja profesijnoji pidhotovky majbutn'oho vchytelja pochatkovykh klasiv u pedahohichnykh zakladakh Rivnensshyny

(1939–1964 rr.) : [Reforming professional training a future teacher of infant school in pedagogic establishments of Rivne region] Avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupevja kand. ped. nauk : spec. 13.00.01 – «Zahal'na pedahohika ta istorija pedahohiky» / Sorochyn's'ka T. A. – Rivne, 2015. – 20 s. (in Ukrainian)

4. Sorochyn's'ka T. A. Reformuvannja profesijnoji pidhotovky majbutn'oho vchytelja pochatkovykh klasiv u pedahohichnykh zakladakh Rivnensshyny (1939–1964 rr.) : [Reforming professional training a future teacher of infant school in pedagogic establishments of Rivne region] Dys. na zdobuttja nauk. stypenja kand. ped. nauk : 13.00.01 / T. A. Sorochyn's'ka ; Rivnens'kyj derzhavnyj humanitarnyj universytet. – Rivne, 2015. – 258 s. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье анализируется организация инновационной деятельности в учебных педагогических заведениях в период становления и реформирования профессионального образования на Ровенщине в течение указанных лет; рассмотрена содержательная составляющая подготовки будущих учителей к инновационной педагогической деятельности; определены условия подготовки учителей к инновационной деятельности и намечены возможности творческого использования приобретенного опыта в современной теории и практике профессионального образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, Ровенщина, инновационная деятельность, педагогические учреждения, профессиональная компетентность.

Summary. In the article the organization of innovative pedagogical activity in educational institutions in the period of formation and development vocational education in Rivne region during the investigated years is analyzed; the Soviet educational model and its main objectives are considered and defined; set of higher and secondary educational institutions in Rivne region is lighted; organizational and pedagogical features of educational activity of educational institutions in the context of reforming the educational sector are solved; semantic component of training primary school teachers for innovative educational activity is grounded. The content, organization and peculiarities of teaching practice as a basic component of the educational process; analysis the forms and methods of formation of professional competence in future teachers, negative trends identified educational sector (politicization and Russification of educational content, isolation of the Soviet system of global Pedagogy, the influence of the ideological component on the formation of professional and personal qualities of the future teachers), pedagogical conditions of training teachers of primary school to innovative activity and the possibilities of creative usage of the experience in the modern theory and practice of the vocational education are outlined.

Key words: professional training, Rivne region, innovative activity, pedagogical institutions, professional competence.

Стаття надійшла до редакції 5.11.2015